

Ce știm noi despre capitalism și nu stia Marx

Lucian Croitoru

Acest articol a apărut în Ziarul Financiar din 6 septembrie 2011.

Keynes a explicat în capitolul 24 din Teoria Generală că a scris o teorie pentru a salva capitalismul de el însuși. Recent, Roubini a afirmat că Marx avea dreptate că sistemul capitalist se poate autodistrage. Ambele afirmații reflectă și creează îngrijorare. În fond, lăsând deoparte Atena lui Pericle, democrația a apărut odată cu capitalismul. Ar putea, deci, democrația să dispară odată cu capitalismul? De asemenea, ambele afirmații au apărut în urma unei crize economice majore. Ar putea, deci, criza actuală să fie declanșatorul unor conflicte între clasele sociale, care să ducă la autodistrugerea capitalismului? Sau este doar declanșatorul unei lupte între centrii de putere ai capitalismului pe tema modului în care acesta va fi administrat până la următoarea criză majoră?

Capitalismul și Democrația

Un nou sistem economic ar putea veni în locul capitalismului doar dacă ar genera o productivitate mai mare decât cea generată de capitalism, așa cum s-a întâmplat când capitalismul a înlocuit feudalismul. Dar cum se generează productivitatea? Productivitatea crește dacă există inovare tehnologică și de produs. Capitalismul a creat condițiile pentru inovare permanentă și i-a asociat acestei inovări un sistem de guvernare care să-l perpetueze. Toate acestea sunt asamblate într-un lanț causal de aur: capital privat—piețe libere—conurență—inovare—productivitate—democrație.

Inovarea este rezultatul concurenței dintre agenții economici pe piețe libere. În sfârșit, concurența pe piețe libere nu apare decât dacă cel puțin o parte din mijloacele de producție sunt în proprietate privată. Pentru că asigură creșterea productivității muncii, capitalismul asigură democrația. Guvernarea democratică a apărut când, datorită capitalismului, nivelul productivității muncii a atins un nivel suficient de mare.

La rândul ei, democrația este o condiție strict necesară, deși nu suficientă, pentru ca piețele să fie libere pe termen lung. Este o condiție necesară deoarece, pe termen lung, prin vot, populația asigură schimbarea liderilor politici care ar tinde să sugrume piața, ceea ce ar suprima

concurența, inovarea și, în final, creșterea productivității. Cu alte cuvinte, democrația asigură schimbarea liderilor care tind să-i elimine baza, și anume productivitatea înaltă. Democrația nu este și o condiție suficientă deoarece votul popular nu asigură în mod necesar libertatea continuă a piețelor. De exemplu, după 1990 în România a fost democrație dar piețele nu au fost întotdeauna libere. Ca să dau un singur exemplu, piața valutară a fost liberalizată abia în 1997, când alegerile au adus la putere politicieni mai deschiși spre piață.

Există o vastă literatură dedicată relației dintre democrație și capitalism, cu argumente pro și contra ideii că sistemul economic capitalist poate exista și fără democrație. Este adevărat, au existat și încă există cazuri în care, temporar, capitalismul a funcționat sau funcționează fără democrație. De aceea, pe plan teoretic nu se poate exclude ideea că o criză economică globală profundă, netratată adecvat ar putea altera democrația. Dar, mai devreme sau mai târziu capitalismul va duce la eliminarea deficitelor de democrație.

În schimb, ideea lui Marx că un mod superior de producție—socialismul—va înlocui pentru totdeauna capitalismul este greșită. Conform lanțului causal de aur, acest lucru este imposibil. Marx nu a înțeles, așa cum putem înțelege noi astăzi, că proprietatea comună asupra mijloacelor de producție duce la dispariția concurenței din care rezultă procesul continuu de inovare. Iar, fără inovare, productivitatea muncii nu crește, astfel că sistemul se prăbușește. Prăbușirea socialismului este validarea empirică a forței cauzalității de aur și demonstrează că lupta de clasă nu are sens deoarece nu poate duce la schimbarea capitalismului, ci doar la suprimarea temporară a democrației și, odată cu ea, a libertăților.

Lupta pentru putere dintre administratorii capitalismului

În schimb, există o luptă între piețele financiare și politicieni. Tensiunile politice dintre piețe și politicieni sunt inevitabile din cauză că fiecare reprezintă un centru distinct de putere. Trăsăturile acestei lupte, pe care le voi prezenta pe scurt, precum și modul în care banca centrală intervine în relația dintre cei doi centri de putere au fost cel mai bine descrise de William Greider¹. Conform acestuia, piețele financiare vorbesc în numele capitalului (capătul din stânga al lanțului causal), iar politicienii vorbesc în numele democrației populare, adică ale “dorințelor colective ale populației votante, bogați și săraci, proprietari și muncitori” (p. 22) (capătul din dreapta al

---

¹ Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country, Simon & Schuster, 1989.

lanțului causal). În timpul crizelor economice majore, tensiunile dintre cei doi centri se amplifică, deoarece crizele impun ajutarea balanței de putere.

Cele două centre de putere pot fi de acord în multe privințe, dar cel mai adesea sunt în conflict pe problemele fundamentale asupra cărora ambele au autoritate. Între acestea din urmă, cea mai importantă problemă este administrarea economiei. Deoarece politicienii nu înțeleg bine piețele, iar piețele nu înțeleg bine politica, dialogul între cele două centre este dificil, o criză majoră făcându-l aproape imposibil. Câteodată, cel mai frecvent în condiții de criză, politicienii pot ignora cerințele pieței când își stabilesc agenda. Acest lucru este foarte vizibil astăzi în încercările de a rezolva problema datoriilor suverane în zona euro. Recent doamna Merkel spunea că politicienii nu vor face ce le cer piețele, iar piețele nu au privit soluțiile propuse de doamna Merkel și domnul Sarkozy cu încredere.

Între cei doi centri de putere, băncile centrale au o poziție specială. Această poziție derivă din faptul că deciziile importante ale băncii centrale modifică structura stimulentei atât pe piețe cât și în aria politică. În acest fel, banca centrală se intersectează cu cei doi centri de putere pe cea mai importantă problemă: administrarea economiei. Deciziile băncii centrale afectează rata profitului, dar și stabilitatea economiei, de care depind sorții politici. Din acest motiv, banca centrală ascultă cu atenție ambii centri de putere. Astfel, între cei trei se formează o relație specială.

Această relație este înțeleasă diferit de cei doi centri de putere. Mulți politicieni care nu înțeleg bine piețele financiare nu înțeleg bine nici banca centrală, care câteodată pare să acționeze contra agendei lor politice. Privite înainte de criză ca eroi, băncile centrale sunt privite astăzi ca “băieți răi”. Relația este mai bine înțeleasă de piețele financiare, dar fiecare actor de pe piață se simte totuși prea mic și nesigur în comparație cu banca centrală, care poate face ca tendința pieței pe care a pariat el să fie greșită.

De la începutul crizei în iulie 2007, relațiile dintre cei trei sunt într-un proces de modificare care s-ar putea să rezulte într-o schimbare substanțială a echilibrului existent, așa cum s-a întâmplat în perioada Marii Depresii în anii 30 sau în perioada Marii Inflații în anii 70. Noul echilibru se va reflecta în modul în care va fi condusă economia până la următoarea criză majoră. În perioada anilor 30 lupta dintre politicieni și piețe a fost câștigată de politicieni. Marii pierzători au fost

piețele financiare, a căror libertate a fost drastic redusă în virtutea ideii greșite că, în sistemul bancar, concurența este dăunătoare. Băncile centrale au fost subordonate guvernelor și au devenit creditori de ultimă instanță. În schimb, lupta declanșată de criza din anii 70 a fost câștigată de piețe. Piețele și-au recăpătat treptat libertatea, iar multe bănci centrale și-au căpătat treptat independența operațională. Rezultatul a fost prosperitatea apărută în perioada 1980-2007.

În prezent, politicienii par mai puternici și vor să restrângă libertatea piețelor, identificate de public cu principalii vinovați pentru criza actuală. În timp ce o adaptare a reglementării la condițiile piețelor este necesară, pericolul săritului peste cal este evident. Suprataxa pe tranzacțiile financiare ar fi un astfel de salt. De asemenea, politicienii vor să schimbe structura de guvernare a băncii centrale, separând-o în două. O entitate mai mică responsabilă pentru politica monetară și o entitate mai mare responsabilă cu stabilitatea financiară și cu administrarea rezervelor internaționale. O astfel de separare ar produce o problemă de administrare a lichidității ale cărei consecințe negative ar fi devastatoare.

Deși politicienii par în această fază să câștige lupta, cred că falimentul vizibil al statului bunăstării sociale va face ca populația să schimbe raportul de forțe în favoarea piețelor. În lumina crizei datoriei suverane, publicul va înțelege că nu de reducerea libertății piețelor și de alterarea structurii de guvernare a băncilor centrale este nevoie, ci de un mai bun raport între reguli și discreție în formularea și conducerea politicilor fiscale de către politicieni. În fond, azi avem nevoie de piețe libere care să inoveze pentru a crește productivitatea și a relua creșterea economică sustenabilă. Exact ce nu a înțeles Marx și par să nu înțeleagă unii politicieni azi.